

Yayına Hazırlayanlar
ALAIN DIECKHOFF – CHRISTOPHE JAFFRELOT
Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek

Repenser le nationalisme. Théories et pratiques

© 2005 Centres d'Etudes et de Recherches Internationales, Paris

Bu kitabın telif hakları Onk Ajans Ltd. aracılığıyla
C. Hurst (Publishers) Ltd.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1448 • Politika Dizisi 82

ISBN-13: 978-975-05-0738-0

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Berna Akkıyal

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Barış Sağlan

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Yayına Hazırlayanlar
ALAIN DIECKHOFF
CHRISTOPHE JAFFRELOT

Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek

Kuramlar ve Uygulamalar

*Repenser le nationalisme
Théories et pratiques*

ÇEVİREN Devrim Çetinkasap

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

<i>Alain Dieckhoff – Christophe Jaffrelot</i>	9
ULUS, DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK	11
MİLLİYETÇİLİK NEDİR?	12
MİLLİYETÇİLİĞİ NASIL ÇÖZÜMLEMELİ?	14

BİRİNCİ KISIM

Kuramlar ve Tipolojiler

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN

<i>Christophe Jaffrelot</i>	23
ULUS KURAMLARI	27
MİLLİYETÇİLİĞİN MAYASI, KOLEKTİF REKABET	42
İDEOLOJİK TEPKİ OLARAK MİLLİYETÇİLİK	49
ETNİSİTE KURAMLARI YARDIMIYLA KANITLAMA	69

İKİNCİ BÖLÜM

SIYASAL MİLLİYETÇİLİĞE KARŞI

KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİK Mİ?

<i>Alain Dieckhoff</i>	83
KAVRAMSAL ZAYIFLIKLAR	85
ULUSAL KİMLİKLERİN DEVLET ELİYLE GÜÇLENDİRİLMESİ	89
DOĞUNUN İKİ AVRUPA'SI	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYOLOJİK KURAMLAR VE MİLLİYETÇİLİK

<i>Pierre Birnbaum</i>	103
DURKHEIM'DA MİLLİYETÇİLİĞİN İHMALİ	105
MARKSİSTLER DE KAYITSIZ MI?	108
MAX WEBER: ÖZNEMLİKTEN ETNİK MİLLİYETÇİLİĞE Mİ?	113
WEBER'İN MİRASI	120
RASYONEL TERCİHLER KURAMI VE MİLLİYETÇİLİK	125

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

<i>Daniel Sabbagh</i>	131
SİVİL MİLLİYETÇİLİK MODELİ	133
BÜTÜN HALLERİYLE "ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK"	140

İKİNCİ KISIM

Milliyetçiliğin İcadı

BEŞİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KİMLİKLER, ULUSAŞIRI BİR PARADİGMA

<i>Anne-Marie Thiesse</i>	151
ULUSUN BÖLÜNMEZ ORTAK MİRASI	152
KİMLİK "DOĞRULAMA LİSTESİ"	153
ETNOGRAFINİN ULUS ARKEOLOJİSİ	156
ULUSAL DİLLERİN BİÇİMLENMESİ	159
MİLLİ TARİH YAZIMI	163
TARİHİ YAPILAR	166
MİLLİ FOLKLORLAR	168
DOĞANIN ULUSALLAŞTIRILMASI	172
ULUSAL SINIRLAR, ATALARIN MÜLKÜ	175
ARKAİZM ÜZERİNE KURULAN BİR MODERNLİK	177

ALTINCI BÖLÜM

DİL MİLLİYETÇİLİĞİNİN BAŞARILARI VE BAŞARISIZLIKLARI

<i>Astrid von Busekist</i>	179
DİL VE DİLLER	180
MİLLİYETÇİLİĞİN DİLLE İLGİLİ ÜÇ PARADOKSU	189

YEDİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK, DEMOKRASİ VE DİN

<i>Paul Zawadzki</i>	209
DİNE KARŞI MİLLİYETÇİLİK.....	215
MİLLİYETÇİLİKTE DİN VEYA SİYASETİN ETNİKLEŞMESİ.....	223
SEKÜLER DİN OLARAK MİLLİYETÇİLİK.....	229

ÜÇÜNCÜ KISIM

Milliyetçiliğin Öteki Yüzü

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ULUS-DEVLETİN HALKÇILIĞINDAN ULUSAL-HALKÇILIĞA

<i>Guy Hermet</i>	247
KÖKEN KARMAŞASI.....	249
KESİŞEN İNKÂRLAR.....	254
ULUSAL HALKÇILIK.....	257

DOKUZUNCU BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE MİLLİYETÇİLİK VE ŞİDDET

<i>Pierre Hassner</i>	261
EVRENSEL AYRIMLAR MI, COĞRAFİ FARKLILIKLAR MI, YOKSA TARİHSEL DÖNEMLER Mİ?.....	264
MİLLİYETÇİ ŞİDDET VE ULUSLARARASI ETKİLEŞİMLER.....	271
MİLLETLERARASI REKABET VE MİLLİYETÇİ DEVRİMLER.....	273
İKİ KUTUPLULUK VE MİLLİYETÇİLİK.....	277
MİLLİYETÇİLİK, İÇ SAVAŞ VE ULUSLARARASI MÜDAHALE.....	279
11 EYLÜL SONRASI: ULUSAŞIRI TERÖRİZM VE MİLLİYETÇİ TEPKİLER.....	281

DÖRDÜNCÜ KISIM

Milliyetçiliğin Ötesinde

ONUNCU BÖLÜM

AVRUPA MESELESİ VE ULUS-SONRASI ENTEGRASYON

<i>Jean-Marc Ferry</i>	291
AVRUPA'DA MİLLİ DUYGULARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	292
MODERN ULUSLARIN SİYASAL İNŞASI.....	298
MİLLİYETÇİ İLKE VE GELECEĞİ.....	300

ULUS SONRASI BÜTÜNLEŞMENİN SORUNLARI.....	303
“ANAYASAL YURTTAŞLIĞIN”	
“ULUSAL-CUMHURİYETÇİ” ELEŞTİRİSİ.....	306
CUMHURİYETÇİ REFERANSI YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	311
ONBİRİNCİ BÖLÜM	
KOZMOPOLİTİZM VE MİLLİYETÇİLİK	
<i>Philip Resnick</i>	315
KOZMOPOLİTİZM KAVRAMININ KÖKENLERİ.....	316
KOZMOPOLİTİZMİN DÖNÜŞÜ VE SINIRLARI.....	320
ULUS-DEVLET VE DÜNYASALLAŞMAYA DİRENÇ.....	325
CİLİZ VE YOĞUN VATANDAŞLIK DUYGULARI.....	332
SONUÇ	
KÜRESELLEŞEN VE BÖLGESELLEŞEN DÜNYADA	
MİLLİYETÇİLİĞİN DİRENİŞİ	
<i>Alain Dieckhoff – Christophe Jaffrelot</i>	335
DÜNYASALLAŞMA VE MİLLİYETÇİLİK.....	336
BÖLGESELLEŞME VE MİLLİYETÇİLİK.....	345
AVRUPA: POST-MİLLİYETÇİLİĞİN MEŞAKKATLİ YOLU.....	350
ESERE KATKIDA BULUNANLAR.....	357
SEÇME KAYNAKÇA.....	363

GİRİŞ

Alain Dieckhoff
Christophe Jaffrelot

Milliyetçilikle ve etnik sorunlarla ilgilenen uzmanlar, belki de konunun ne kadar önemli olduğunu vurgulayabilmek için araştırmalarını nicel verilere dayandırma eğilimindeydiler. Örneğin 1985 yılında Donald Horowitz, etnik çatışmalarla geçen kırk yıl içinde on milyon kişinin hayatını kaybettiğini hatırlatıyordu.¹ Ted Gurr ise, 1994 yılında, süren yirmi üç savaştan on sekizinin etnik veya milliyetçi çatışmalar olduğunu vurguluyordu.² Nicel yaklaşım, milliyetçiliğin dünyadaki en etkin sosyo-politik fenomenlerden biri olduğunu ve bunun iki yüzyıldır geçerliliğini koruduğunu doğrulamaya çalışıyor, ama bunun, milliyetçiliğe ilişkin en ilgi çekici yaklaşım olduğu söylenemez herhalde.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde varlığını en belirgin biçimde hissettiren ulusal sorun, soğuk savaş boyunca, dünyaya hâkim olan iki kutuplu ideolojik kamplaşmanın etkisiyle neredeyse unutulmaya başlamıştı.³ Kuşkusuz milliyetçilik siya-

---

1 Donald Horowitz, *Ethnic Groups and Conflict*, Berkeley (Calif.), University of California Press, 1985, s.XI.

2 Ted Gurr, *Ethnic Conflict in World Politics*, Boulder (Colo.), Westview, 1994, s.35.

3 Bununla birlikte, 1960'ların ortasında Pierre Hassner'in, milliyetçiliğin dünyanın gidişatında önemli bir rol oynamayı sürdürdüğü yolundaki istisnai gözlemine işaret edelim; "Nationalisme et relation internationales", *Revue française de science politique*, 15 (3), Haziran, 1965, s. 499-528.

set ufkunda yok olmuş değildi zira ulusal kurtuluş hareketlerinin eseri olan sömürge savaşları sürmekteydi. Fakat milliyetçiliğin özgül ulusal boyutu, çoğu zaman Marksist kuramdan beslenen bir söylemle maskeleniyor, uluslararası barış fikrine uyduruluyordu.⁴ Sözelimi, Marksist kuramın en inançlı savunularından Eric Hobsbawm milliyetçiliğin kısa zamanda bütünüyle silinip gideceğinde ısrarlıydı.⁵ Gerçi Hobsbawm, daha sonra bu bakış açısını bütünüyle konuya ayırdığı bir kitapta yeniden ele almak zorunda kaldı.⁶ Üçüncü Dünya'dan Çin'e, Yugoslavya'dan Küba'ya kadar komünistlerin geçtiği bu yoldan, sömürge karşıtı hareketlerin liderleri de nasibini alıyordu. Nasır ve Baas Partisi'nin Suriyeli bayraktarları, coşkulu milliyetçiliklerini bir o kadar heyecan dolu ama aslında ekonominin devletleştirilmesinden ibaret Arap sosyalizmiyle bağdaştırmaktan geri kalmıyorlardı. Yani soğuk savaş dönemi milliyetçilik örtmecisinin egemenliği altında geçti.

Berlin duvarının çöküşü ise sahneyi baştan aşağıya değiştirir. "Sosyalist kamp" ile "özgür dünya" arasındaki askerî ve ideolojik çekişmenin aniden sona erışı, Avrupa'yı bir kere daha ulusal sorunla karşı karşıya bırakır. Baltık ülkeleri yeniden bağımsızlıklarını kazanırken Almanya hızla yeniden bütünleşme sürecine girer. Başka yerlerde, Yugoslavya ve Kafkasya'da, milliyetçiliklerin karşılaşması şiddetli bir hal alır. Birden bire, milletlerin hesaplaşması ve milliyetçiliğin uyanışı tek mesele haline gelir. Bu gelişmelere rağmen –veya belki de onlar yüzünden– milliyetçilik incelemeleri, kafa karışıklığıyla dolu bir araştırma alanı olmayı sürdürür. Çoğu kişiye göre bu karmaşa anlam-bilimsel sorunlardan kaynaklanıyor. John Hutchinson ve Ant-

---

4 Hålbuki Benedict Anderson'ın tespit ettiği gibi: "Bütün devrimler kendilerini milli terimlerle –Çin Halk Cumhuriyeti, Sosyalist Vietnam Cumhuriyeti ve diğerleri– tarif ederler", *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, Ekim 1995, s.16.

5 Eric Hobsbawm, "Some Reflection on 'the Break-Up of Britain'", *New Left Review*, 105, Eylül/Ekim 1997, s.3-23.

6 Eric Hobsbawm, *Nations et nationalism depuis 1780*, Paris, Gallimard, 1992 [*Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik*, Ayrıntı yayınları, çev: Osman Akınhay].

hony Smith, birlikte yazdıkları *Nationalism* başlıklı önemli çalışmanın giriş bölümünde, “ulusların ve milliyetçiliklerin incelenmesindeki temel güçlüğün, ulus ve milliyetçilik kavramlarının herkesçe makbul tanımlarına ulaşmaktaki güçlüğe bağlı”⁷ olduğunu vurguluyorlar. Biz de bu kavramsal araçları, özellikle de sık karıştırılan ulusal kimlik ile milliyetçiliği birbirinden ayırarak açıklığa kavuşturmayı deneyeceğiz.

ULUS, DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK

Ulus terimi, “doğmak” anlamındaki Latince *nasci* fiilinden gelir. Terim başlangıçta aynı coğrafi kökene sahip insanlar grubunu belirtmek için kullanılmıştır.⁸ Dolayısıyla ulus, aynı bölgeden veya aynı ülkeden gelen Ortaçağ üniversite öğrencilerini, meslek birliği veya ticari lonca mensuplarını ifade eden bir terimdi. 1274’te sözcük, Lyon konsülündeki Kilise meclislerinde yer alan üniversite temsilcilerini nitelemek için kullanılmıştı. Terim yavaş yavaş, yeni bir mana kazandı; Ortaçağ Avrupa’sında toplumun manevi veya siyasal temsilcileri olan seçkinleri adlandırmakta kullanıldı.

“Ulus” sözcüğünün modern anlamı, 16. yüzyıl İngiltere’sinde başlayan demokratikleşme sürecinin neticesinde ortaya çıktı: Terim ilk kez, halkla eş anlama geliyordu. Bu anlam değişimi, egemenliğin yeni unsuru olarak “aşağı halk tabakasının seçkinler kademesine (ve başlangıç itibarıyla siyasal bir role)”⁹ terfisini” yansıtıyordu. Liah Greenfeld’e göre, “egemenliğin halka duhulü ve modern ulus fikrinin özünü oluşturan farklı halk tabakaları arasındaki temel eşitsizliğin kabulü, demokrasinin temel direkleridir. Demokrasi, ulusal aidiyet hissiyle beraber doğmuştur”.¹⁰

7 John Hutchinson ve Anthony D. Smith (eds.), *Nationalism*, Oxford, Oxford University Press, 1994, s.5.

8 Guido Zernatto, “Nation: The History of a Word”, *Review of Politics*, 6, 1994, s. 351-366.

9 Liah Greenfeld, *Nationalism - Five Roads to Modernity*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1992, s.7.

10 A.g.e., s.10.

DÜNYASALLAŞMA VE MİLLİYETÇİLİK

Dünyasallaşmanın (*mondialisme*) müjdecileri genellikle, neoliberal küreselleşmeyi milliyetçiliğin aşırılıklarına karşı korunmanın en iyi yolu olarak görürler; daha açık söylemek gerekirse küreselleşmenin halkları dünya çapında bütünleştirme kapasitesinin milliyetçiliğin savaş potansiyelini etkisiz kılmaya hizmet edeceğini düşünürler. Onlara bakılırsa, piyasa ekonomisinin tedricen yaygınlaşması milliyetçiliği geriletecekti. Dünyasallaşma da sonunda, siyasal sınırların bütünüyle ortadan kalkmasını sağlayacak ve milliyetçiliği kati suretle tarihin tozlu sayfalarına gömecekti. Ekonomik çıkarların peşinde koşulması, milli kimlikleri muhafaza etme çabasını geriletecek, işlevsiz hale gelen ulus-devletlerin hilafına, amaca –bölge devletleri veya milli sınırları aşan ekonomik bölgeler gibi– daha uygun siyasal birliklerin geliyecekti.⁵ Bu, kesinlikle indirgemeci bir yaklaşımdır; çünkü milliyetçiliğin direnme yeteneğini ve bir “ideoloji” olarak milliyetçilik ile dünyasallaşma arasındaki karmaşık etkileşimi hafife alır.

Milliyetçiliğin izindeki ulusötesicilik

1990’lı yılların başında küreselleşme terimini sosyal bilimlerin söz varlığına katan yazar Robert Robertson, bu sürecin doğuş tarihini 15. yüzyıla, ulus, birey ve insanlık fikrinin Avrupa’da ortaya çıktığı zamana dek götürür.⁶ Öyleyse dünyasallaşma ile

---

4 Immanuel Wallerstein, *The End of the World as We Know it*, Minneapolis (Minn.), University of Minnesota Press, 1999.

5 Kenichi Omae, *De l’État-nation aux État-régions*, Paris, Dunod, 1996.

6 Robert Robertson, “Interpreting Globality”, Robert Robertson, *World Realities and International Studies*, Glenside (Pa.), Pennsylvania Council on International Education, 1983; “The Relativization of Societies: Modern Religion

ulus kavramları arasında sıkı benzerlik bulunmalıdır. Nitekim Karl Deutsch veya Benedict Anderson'ın milliyetçilik modellerinden ilham alan dünyasallaşma kuramcılarına göre, ulusötesi süreçler ulusların inşasıyla sonuçlanan süreçlere oldukça benzer. Kitabın başında belirttiğimiz gibi Deutsch'a göre ulus, belirli bir toprak parçası üzerindeki iletişim ağlarının yoğunlaşmasından doğmuş;⁷ Anderson'a göre ise matbaanın gelişimiyle (matbaa kapitalizmi çağı) birlikte bir dil ortaklığının teşekkül edişinden ve de merkezî devletlerin her karış toprağını gezip dolaşan idareci seçkinlerin ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır.⁸ Dünyasallaşma çağında, iletişimin ulusal sınırları aşması ve bilhassa elektronik medyanın bu sınırları bütünüyle yok sayması dolayısıyla, ulusun kaderinin ne olacağı sorusu gündeme geliyor. Dünyasallaşma kuramcıları açısından, dün ulusal inşaya ön ayak olmuş iletişimsel süreçlerin aynı, yarın ulus-devletin yokoluşuna yol açacaklardır. Bu fikir yeni değildir. 1960'lı yıllarda kimi kalkınmacı kuramcılar, ülkelerin artan bağımsızlığının toplumlar-arası genel bir homojenliğe ve önünde sonunda bir dünya devleti anayasasına yol açacağını düşünüyorlardı.⁹ Bu tez son zamanlarda kendine yeni yandaşlar buldu. Ulf Hannerez, dünya çapında iletişimi sağlayan araçlarda görülen gelişmeden yola çıkarak bir "dünya ekümenlikliği"nin¹⁰ ortaya çıkacağını ilan ediyor. Arjun Appadurai de aynı sebeple, Anderson'ın bahsettiği "matbaa kapitalizmi" nasıl ulusları yarattıysa, "elektronik kapitalizm" in de günümüzde, "ulusötesi ve hatta ulus-sonrası"¹¹ hususiyete sahip "duygusal ortaklıklar"a yol açabileceğini düşünüyor. Mike

---

and Globalization", Thomas Robbins, William C. Shepherd ve James McBride (eds), *Cults, Culture and the Law: Perspectives on New Religious Movements*, Chicago (Ill.), Scholars Press, 1985.

7 Karl Deutsch, *Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundation of Nationality*, Cambridge (Mass.), MIT Press, 1969.

8 Benedict Anderson, *L'Imaginaire national*, Paris, La Découverte, 1996.

9 Cyrill Black, *The Dynamics of Modernization. A Study in Comparative History*, New York (N.Y.), Harper&Row, 1966.

10 Ulf Hannerez, "Notes on the Global Ecumene", *Public Culture*, 1 (2), 1989.

11 Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis (Minn.), University of Minnesota Press, 1997, s.81.

Featherstone'a göre ise, dünyasallaşma son noktada bir "dünya kültürü"¹² meydana getirecektir.

Milliyetçiliğin "klasik" kuramcıları, ulus-devleti öyle hemen-
cecik gömmekten kaçınmak gerektiği düşüncesiyle, bu analiz-
lere tepki göstermişlerdir. Anthony Smith'e göre "dünya kültü-
rü" kendi içinde çelişkili bir tabirdir. Günümüzde iletişim ağları
standartlaşmış ürünlerin dünya çapında dağıtımını yapıyor ger-
çi, ama bu, söz konusu yapının ulusal kimliklere kafa tutma gü-
cü olduğu anlamına gelmez. "Dünya kültürü" ifadesinin bir an-
lamı varsa, bu ifade, tam da bu anlam sebebiyle tarihsel derinlik-
ten yoksundur. Ulusal kültürlerden farklı olarak dünya kültü-
rü "hatırasız"dır ve zaten başka türlü de olamaz. Ulus-devletler
arasındaki çatışmalar, dünyanın çoğu bölgesinde bugüne dek
bir norm teşkil ettiğine göre, söz konusu dünya kültürü hangi
geçmişe atıfta bulunacaktır? Buna karşın Smith'e göre uluslar,
dil, din ve kültür vasıtasıyla kolektif bir kimlik oluşturan sem-
bollerden, hatıralardan ve mitlerden oluşan "etnik bir çekirdek"
etrafında bir araya gelirler. Bu dinamiği bir "dünya kültürü" çer-
çevesinde üretmek tabii ki mümkün değildir.¹³

Featherstone ve Smith'in görüşleri kuşkusuz fazla keskindir.
Ulusal kültürler dünyanın gidişatının dışında kalamazlar, ama
bu gidişat da bir "dünya kültürü" yaratabilecek durumda değil-
dir; çünkü bu tabirde gerçekten de içsel bir çelişki vardır. Ki-
mi kültürel semboller ve özellikler dünya çapında dolaşıma gi-
riyorsa da, kazandıkları anlamlar bağlamdan bağlama farklılık
gösterir. Çokuluslu şirketlerin yaygınlaştırdığı tüketim biçim-
leri ve iletişim ağlarının ilettiği ulusötesi kültürel öğeler, alımla-
yıcıları tarafından sürekli yeniden yorumlanırlar, yani "yerleş-
tirilirler". Örneğin, Hindistan'daki sinema endüstrisi Hollywo-
od normlarını içselleştirmiş ve yerelleştirmiş, McDonald's ve-
jeteryenler için menü icat etmek zorunda kalmıştır. Japonya'da,
Tayvan'da veya Güney Kore'de yerel toplumların McDonald's'ı

12 Mike Featherstone- "Global Culture: An Introduction", Mike Featherstone (ed.), *Global Culture. Nationalism, Globalization and Modernity* içerisinde, Londra, Sage, 1990.

13 Anthony Smith, "Towards a Global Culture?" Mike Featherstone (ed.), *Global Culture, a.g.e.*, s.180-181.

benimsemesi öyle bir boyuta ulaşmıştır ki bu ülkelerin gençleri ABD'ye yaptıkları seyahatlerde *kendi* mutfak tarzlarıyla karşılaşmaktan memnun olmaktadır.¹⁴ Bunlar “küreyerelleşme” (*globalisation*) kavramını açıklayan, yani dışarıdaki kocaman dünyadan gelen hayat tarzlarının “uyarlandığını” ve hatta bir şekilde yerel dile tercüme edildiğini anlatan örneklerdir. Ama iletişim alanındaki gelişmeler ve bilhassa da kültürel modellerin tedavülü, dünyasallaşmanın boyutlarından sadece bir tanesidir. Göçler ve –kısmen göç olgusundan kaynaklanan– yurtsuzlaşma, dünyasallaşmanın diğer iki veçhesidir ki bunların milli kimlikler üzerindeki etkileri de aynı ölçüde muğlaktır.

---

14 James Watson, “China Big Mac Attack”, *Foreign Affairs*, 79 (3), Mayıs-Haziran 2000, s. 120-134.

15 David Harvey, *The Condition of Post-Modernity*, Oxford, Blackwell, 1989. [Türkçesi, *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*, Metis Yayınları çev. Sungur Savran].

16 Malcolm Waters, *Globalization*, Londra, Routledge, 1995.

17 Bertrand Badie, *La Fin des territoires*, Paris, Fayard, 1995.

18 James Rosenau, *Turbulence in World Politics*, Princeton (N.J.), Princeton University Press, 1990; Bertrand Badie et Marie-Claude Smouts (dir.), *L'International sans territoire*, Paris, L'Hartmann, 1996. Rosecrance yurtsuzlaşma fenomenini, şirketlere ve sonrasında devletlere ekonomik üretim için ihtiyaç duydukları alanı azaltma imkânı veren teknolojik yeniliklerin ürünü olarak analiz ediyor. Bugün kâr amacının en ön planda olduğu faaliyetler hizmet ve teknoloji sektörleri olduğundan modern devlet, üretici ülkeleri iletişim araçlarıyla birbirine bağlayan bir ağı başındaki devlet, “virtüel” bir devlet olmalıdır; ülke toprakları kavramı ise sadece bu üretici ülkeler için önem taşımaya devam eder. Bkz. Richard Rosecrance, “The Rise of the Virtual States”, *Foreign Affairs*, 75 (4), Temmuz-Ağustos 1996.